

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Former Yugoslavia Witnesses
Documentation Project
Macedonia

ИНТЕРВЈУ СО АЛЕКСАНДАР ХАЦИ АНДОВ

Интервјуист: Добар ден.

Сведок: Добар ден.

Интервјуист: На почеток Ви благодарам што се согласивте да се сретнете со нас и да ги кажете Вашите сеќавања за потребите на Музејот на Холокаустот од Вашингтон. Ве молам, кажете ми кое е Вашето име и презиме?

Сведок: Ќе ви кажам, исто и мене ми е мило да го обновам тоа мојто сеќавање на еден тажен момент у тоа време, а кое и ден денеска уште останува црна дамка во нашите животи кои го преживевме тоа. Инаку јас сум роден штипјанец, викам се Александар Хаџи Андов, ако има потреба да кажам за фамилијата.

Интервјуист: Кажете ми, ми кажавте дека сте роден во Штип. Кога сте роден?

Сведок: На 5 мај 1934 година.

Интервјуист: Во Штип?

Сведок: Во Штип. Само тоа роден сум поблиску до еврејското маало, од таа страна, во центарот на градот.

Интервјуист: Така. Ако добро се сеќавате, моите колеги беа тука во Вашиот дом пред три месеци, Вие направивте едно подготвително интервју, денес сме дојдени со професионална видео опрема да го повториме тоа, значи да го снимиме, да ги снимиме Вашите сеќавања. Кажете ми, на почетокот, каков беше животот во Штип пред Втората светска војна?

Сведок: Па ја колку што можам будејќи јас бев прилично мал во тоа време, меѓутим одев кај татко ми у дуќанот. Он беше часовничар и така да поголеми запажења од чаршијата имав. Беше многу тешко, мораше да се работе, сите работеа, немаше многу социјални како сега што прават, ајде сега ќе тражеме од ваму, од таму, само беше трудот, личниот труд. Инаку за животот, кој како можеше да живее, инаку нашиот народ, македонскиот, заедно со сите што живееја тука, и Евреите и Ромите, тогај Цигани ги викаме и Турците. Беа тоа штедлив народ. Повеќе штеде се за старост, отколку што се излагаше на некои поголеми луксузи и трошкови. Тоа е тоа.

Интервјуист: Дуќанот на Вашиот татко каде се наоѓаше?

Сведок: Дуќанот на мојот татко се наоѓаше тачно во средината на место звано Шардаван. Шардаванот тоа е сегашниот плоштад Слобода. Во Штип пред поштата и тоа. А и сега

мојот, моето дуќанче е на истото место, само не е во таа големина. Тогаш татко ми имаше голем дуќан и згоре две соби, кај мене сега е мало, меѓутим функционално беше за занаетот.

Интервјуист: Колку често одевте во дуќанот на Вашиот татко?

Сведок: Секогаш, од школо право на дуќанот. И од дуќанот, дома. Јас можам да ви кажам една анегдота, ама дека се снима, требаже преди тоа можеби да ви кажам како беше, а, да останам на дуќанот и така да тоа ми помогна да го порано запознаам, да се запознаам со дуќанот, со занаетот, оти татко ми почина релативно млад на четиријесет и девет години, па ја бев приморан, брат ми беше поголем, имам брат, правник, починат и тоа. Ах, не беше тогај тука, отсутен беше, да ја морав да се грижам за мојата мајка и сестра, за мојата сестра која беше многу мала, а мајка ми беше неспособна, беше срчев болесник. Да се грижам и да работам на занатот, да заработувам, да ја хранам фамилијата.

Временски код: 5:27

Интервјуист: Ми кажавте дека одевте на училиште.

Сведок: Да.

Интервјуист: Имавте ли во Вашиот клас деца којшто беа Евреи?

Сведок: Не, не, не.

Интервјуист: А во Вашето училиште?

Сведок: У забавиште да. У забавиштето, а после тоа они веќе беа дигнати, ние кога почнаме да учиме у средното школо. Тогаш беше прво гимназија од први клас до осми клас гимназија, они, сос нив беше станата несреќата. Беа однесени у логорите.

Интервјуист: Во забавиштето, се сеќавате како се викаа Еврејчињата коишто учеа со Вас?

Сведок: Имаше едно Мошо, така, на друго не се сеќавам. Меѓутоа сите одевте, играеме, гонеме се, не праеме разлика. А горе доле у тоа време, па можам да речам, осумдесет насто сите беа исто облечени. Имаше некои посиромашки деца, меѓутим немаше некој голема разлика.

Интервјуист: Мислите исто беа облечени од различни националности или една националност на еден начин?

Сведок: Епа една националност, тоа беше Еврејче, па имаше Турче.

Интервјуист: Значи сите беа исто облечени?

Сведок: Па исто, тоа Турчето само го закачуваме оти до тука кога се облечеше до тука му беа тоа, ахх, долниот веш. Таквоа. Инаку беа горе доле сите исти.

Интервјуист: Каде живееја Евреите во Штип?

Сведок: Во Штип живееја во центарот, тачно лоцирани. Тоа е денешниот хотел Оаза и гимназијата дека е сега или општината, тука таа улица беше еврејска, Евреи живееја. Меѓутим тамо живееја малку по, ахх, побогатите Евреи да речам и целото тука околу Оаза и преку патот на оваа страна беше еврејското маало. И оште старите штипјани, дека - до еврејското маало. Тука имаше и две пумпи и кога требаше да одиме на вода, дека - на еврејските пумпи. Беше ладна водата. А Штип мал и ладна вода, од еврејските пумпи полнеме.

Интервјуист: Колку често одевете? Одевте, поминувавте ли низ еврејското маало?

Сведок: Ја да. Јас лично да, затоа што имаше тука едно сокаче и право, немаше ни двеста метра, живеел јас тука. На горната страна, сегашното музичко школо дека е. Така да често пати минев од таму, повеќе пати.

Интервјуист: Освен Мошо, овој другар којшто Ви беше од забавиштето, имавте ли други другари Евреи од Вашето маало?

Сведок: Не, не. не. Не, немав прилика оти бевме тогај доста мали и после тоа на четиријесет и, после тоа на Бугарите доаѓањето, со нив многу и не смееја да се дружат. Јас знам по чаршијата и они и тие што беа возрасните беа одбележени со знако, ги носеа траките, и они бираа со кого ќе речат добар ден. Знаеш оти Хрватите викаат *Сви људи нису људи*. Една поговорка.

Интервјуист: А со што се занимаваа Евреите во Штип?

Сведок: Па имаше разни, обично беа трговци, а, имаше и касапи Евреи, имаше и неколку душки, души, продаваше семки сеќавам се еден. Јас како дете одев да купам семки од него, ама не се сеќавам како му беше името. А инаку беа доста трговци што го купуваа и афионот тогаш. У Македонија се одгледуваше афион, кој разни трговци го откупуваа, а највише го откупуваа Евреите и го извезуваа према, такво, према Солун, према Грција. А мојот татко, да поминам на тоа или друго беше?

Временски код: 10:20

Интервјуист: Да, да. Продолжете.

Сведок: Мојот татко имаше, многу убаво се сеќавам, многу добар пријател Евреин, кој на истата улица кај татко ми, на кошето, имаше дуќан, како би рекол, он беше сарафин, менувач, откупуваше злато, наполеони, а лири, таквоа, викаше се Хаим. А у народо беше

познат кај нас Ж'тата брадичка. Они со татко ми беа, и целата фамилија бевме фамилијарни пријатели. Често пати одевме кај нив, поготово на еден празник кај нив, тоа некое бдение беше ама не можам да се сетам како се викаше. Ја минатиот пат исто кажа у добро расположение, он со татко ми пееја една песна мене што и ден денеска останува ми во сеќавање, а не знам што значи. Миналиот пат какав неколку збора од нејаи ја не знам дали ја запишавте.

Интервјуист: Би сакале да ја кажете и денес?

Сведок: Па би можел уколко се сеќавам, тоа е Алаи де градина де феле, ајум делфина де сеселе, де рози саљон де мома, ах, саљона де сос де кандидат, саљон е мама респонде. А што значи, они така ја пееја двојцата некако имаа глас за пеење. Ама у многу добро расположение само двојцата.

Интервјуист: Каде ја пееја песната?

Сведок: Па често пати ја пееја кај нас у дуќанот. Ќе останат. Еднашка се сеќавам кај нив дома, а на друго не можам да се сетам, инаку беа многу добри пријатели. Тоа е се што можам да кажам за чичко Хаим.

Интервјуист: Имаше деца Хаим?

Сведок: Имаше, меѓутим беа повозрасни. Можеби, можеби, еве јас имаше некои Еврејчиња што учеа со брат ми, тие беа у поголемите класови. У пети, у шести клас, ние беме мали. Тогај они почнаа да одат на школо и тоа нив ги однесоа во логорите. Тоа е шо можам да кажам.

Интервјуист: Кога одевте кај Хаим дома, за празниците, што се случуваше? Дали Ве служеа со нешто?

Сведок: Па видите, секако, секако. Беа гостопримливи, поготово према луѓето што они имаа поверење у нив и луѓето што ги гледаа. Чичко Хаим ќе дојдеше кај татко ми и ќе рече: Тодоре, не чине. Шо јас како дете не можев да го сванам што е тоа што не е добро, што не чине. Тоа не чине е на чисто народен јазик речено. Меѓутим за мене беше несфатливо што е тоа. Тое е, инаку гостопримливи. Сеќавам се една вечер нешто дадоа, некое благо како шлаг нешто, меѓутим многу ароматично. А што како дете како се вика не би можел да кажам. Тоа е.

Интервјуист: Дали Хаим и неговото семејство доаѓаа за христијанските празници во Вашата куќа?

Сведок: Чичко Хаим сос жена му, да. Да, обавезно ќе дојдеа. Ќе дојдеа и што беше најинтересно ќе земеа вапцано јајце. Нели кај нас се вапцуваа јајца, меѓутим вапцувавме ние јајца во различни бои. сеа какви зимаа, не се сеќавам, но ќе си земеше он, за жена му не се сеќавам.

Временски код: 15:00

Интервјуист: Дали имаше муштерии Евреи во дуќанот на Вашиот татко?

Сведок: Да, да, да, да. Само сос не толку големи пријатели како што беа со чичко Хаим. Со чичко Хаим да речам како нераздвојни беа. Ќе помине он поред дуќано, ако има некој, оти татко ми беше повеќе врзан за столот, за работата, ако има некој он не улева. А ако нема никој улезат и разменат некој збор.

Интервјуист: Дали одевте Вие со Вашиот татко во други дуќани на Евреи? Да купувате нешто?

Сведок: Не, тоа татко ми одеше, кога требаше у манифактурите да се оде да куппат штоф или у касапницата кај тоа Еврејчето. И тоа. Инаку ако отидеш како дете секогаш ќе ти дадат послабо месо и тоа. А татко ми беше ценета личност у чаршијата и отидеше, имаше некој резпект, некој авторитет. И тоа, така да он ги правеше потребите за дома.

Интервјуист: Дали некој Ви кажа да не одите во еврејското маало заради тоа што може да Ви се случи нешто лошо?

Сведок: Не, не, не, не. На мене не.

Интервјуист: А на другите луѓе?

Сведок: На другите можеби, не знам.

Интервјуист: Дали сте слушнале нешто?

Сведок: Не знам, не знам. А на мене не. Затоа што можеби татко ми беше у чаршијата и живееше со сите. Можеби тоа е. И ви викам ја одејќи тука дома, имаше сокаче и право тука, наспроти, на двесте метра наспроти еврејското сокаче се качија дома. Уместо да одам да обиколуваам наоколе. Така да не сум имал проблем, нити нешто да ми префрлат, нити некој да ми рече, не.

Интервјуист: А кажете ми, се сеќавате ли кога дојдоа Германците во Штип?

Сведок: Да.

Интервјуист: Ги видовте на улица кога дојдоа? Германската војска кога дојде.

Сведок: Германската војска кога дојде не ја видов. А кога дојдоа Бугарите ги видов, ние топка играеме у стар конак, и викаа: Царот иде, царот, царот. И ние како деца тргнаме, меѓутоа не испадна царот него брат му Кирил. Ама како деца ние. Сите шпакат раце. А не видовме Евреи. Не ме интересирало да видам, деца, кој ќе го гледа тоа. После тоа кога стана.

Интервјуист: Како изгледаа бугарските војници?

Сведок: Па еве и сега ги има на сликата, како тогаш. Дојдоа повеќе административци, отколку пешадија тоа. Повеќе кај нас, рачунаа они дека Македонија и ден денеска ја рачунаат како ветена земја. И тоа. И тогај дојдоа они и веднага почнаа со школото. Организираа курсеви, тако, кој кое одделение е, да се научат азбуката и тоа сос тие. Инаку државната администрација не ми е познато. Не ми е многу познато како е била, а со школото знам оти веднага онадоа. Имаше и од војните тие што дојдоа, имаше веднага часови да држат у второ, у трето одделение. И веднага тоа учи и веднагаминаваме оти за кратко време минаваме оти тоа беше април и веднага поминаме у другото одделение. Тоа е.

Интервјуист: Имавте учител од Бугарија?

Сведок: Ах, прво беше некоја Ноарева, она, после неа дојде, кога веќе беме у трето и четврто одделение, дојде Хаципанзова. Тие ги памтам и тоа од Бугарија, а вероватно на таа Хаципанзова коренот и беше македонски. А од дека е била не сам се заинтересирал.

Интервјуист: Дали Евреите почувствуваа некаква разлика? Еве овој пријателот на Вашиот татко Хаим кога дојдоа Бугарите? Штосе промени во начинот на живот во Штип?

Сведок: Станаа позтворени, ја преди малку ви реков: Не чине. Само тоа го разбираа, оти не е добро. А што е тоа не е добро, не знаеја. Меѓутоа после сос мојата возраст разбираа дека тоа нешто не е у ред и поготово кога ги одбележија.

Временски код: 20:12

Интервјуист: Се сеќавате која година ги обележаа?

Сведок: Епа не би можел тачно датум да ви кажам, да не.

Интервјуист: А што им ставија на облеката?

Сведок: Тука имаше ж'та трака и звезда. Звезда.

Интервјуист: И Хаим носеше исто?

Сведок: Да, да. Мораа, не можеше од дома да излезе ако не ја носе. Мораше секој да ја носе. Мораше да биде обележан.

Интервјуист: И децата мораа?

Сведок: Вероватно, вероватно и децата мораа затоа што мораа и они да излезат и тоа. За старите веќе знам.

Интервјуист: Ми кажавте дека Вашиот татко и Хаим ја пееле оваа песна. Дали ја пееја и кога Бугарите веќе беа дојдени во Македонија?

Сведок: Да, ама у строга дискреција, ви реков јас. Или кај нас или кај нив.

Интервјуист: Меѓутоа само во домот?

Сведок: А што значи, по се изгледа по зборовите, по тоа, можеби некоја љубовна песна да е. Они пееја и нешто друго, ама на тоа не се сеќавам. И тоа, меѓутим тоа беше многу, многу добро расположение. Тај моменат.

Интервјуист: Дали го слушнавте овој Хаим да зборува нешто за таа ѕвезда којашто му беше ставена?

Сведок: Не, они са со татко миможеби зборувале, ама јас не можам да знам тоа, за тоа.

Интервјуист: Почувствувавте некакава разлика во неговото расположениеоткако му ја ставија ѕвездата?

Сведок: Епа секако, уште кога вика: Не чине, Годоре, не чине, тоа е веќе влијаело на неговото расположение.

Интервјуист: А Вашата мајка, имаше ли контакти со некои Евреи? Со некои жени?

Сведок: Мојата мајка, моето семејство беше по малку поимукно, и она си беше малку по, да речам, модерна за тоа време. Имаше една многу добра пријателка снајдерка Дона. И она и шиеше. Ретко, за, поретко се шиеше тогај, меѓутим беше кај неа. И после кога ги дигнаа имаме прилика, кога ги однесоа после тоа, после ослободувањето, брат ми бееше војник на Кале. И одевме кај него и минеме сега шо дека е театаро и градбата на музејот, тука имаше улица и се качуваше горе на Кале.

Интервјуист: Меѓутоа тоа е по војната, така?

Сведок: Тоа е по војната.

Интервјуист: Да се вратиме на оваа епизода кога ќе ги однесат, па потоа ќе одиме и по војната.

Сведок: Да.

Интервјуист: Се сеќавате ли денот или утрото кога ги однесоа?

Сведок: Утрото, тоа утро се слушаа оти ние блиску тука до патот, доле се слушаа само лелекање, пискотници, гужви.

Интервјуист: Вие спиевте?

Сведок: Не знаеме што е, на повисокото не знаеме што, меѓутим се тоа осеќаше. Кога...

Интервјуист: Колку беше часот?

Сведок: Е тоа, јас уколку се сеќавам, тоа беше утрото. Тоа беше утрото, а кое време е почнало, не знам. Кога отвори брат ми вратата, портата, и пред портата стоеше војник. Стража.

Интервјуист: Каков војник?

Сведок: Воен, војник. Бугарски. И вика оти тој друг војник не можеше да биде, Бугари беа. И вика: Назад. Оти на школо. Денеска имаш, вика, отсуство од мене,

Интервјуист: Вие го видовте бугарскиот војник?

Сведок: Епа така у грб на портата наша стое, и назад, се врна брат ми. После тоа немаме вода, а сите пунеме вода од чешмите тогај. Пуштија го него да отиде на чешмата да напуне еден ѓум вода. И тоа, тоа знам, а тоа лелекањата и пискотиите се слушаа. А не знае јас, јас конкретно не знае ја што е.

Интервјуист: Видовте Вие како ги носат?

Сведок: Не. Не, не, не, не, не. Оти тоа е како што рековме околу двеста метра од патот доле, и ние сме така на повисоко, ама куќите, зградите закриват да не се види.

Интервјуист: Кога излеговте Вие од куќата? Кога Ве пуштија да излезете на улица?

Сведок: Па некаде околу ручок вероватно. Тоа време. Ако можам да се сетам, околу ручокот беше, и се расчу дека Евреите ги дигнале. Дека се? На станицата, на гарата. И дека биле заобиколени, качиле ги у вагоно. Дека го однесиле? Е после се дозна дека ги однеселе за Скопје и тоа и ги дигнале. У логор.

Временски код: 25:05

Интервјуист: Значи луѓето во градот веќе зборуваа?

Сведок: Луѓето после, веднага после тоа знаеше се тоа. И тоа, тоа е.

Интервјуист: Што се случи со еврејските работи? Значи со куќите на Евреите, со дуќаните?

Сведок: Па веднага после, неможам да се сетам во кој временски период, почна распродажбата на нивните имоти од дома. Од дома, како на лицитација продадат тоа, продадат тоа. Имаше луѓе што купуваа. За евтини пари и такво и одеја. Јас знам тогај у

чаршијата бев и тоа, гледаа некој носат тоа, после па кога ги бутаа куќите, разграбуваа тоа греди, распродаваа го. Тука у центаро. А инаку највише се сеќавам како тоа, брат ми се многу нервираше, многу убави книги, филозофски книги, земаа ги леблебициите, кинат од нив, знаеш. Оти кај нас книгата многу не ја ценеа.

Интервјуист: Така.

Сведок: И тоа. Брат ми вика абе тие книги не се, не се наоѓат, тоа е скапа книга, филозофска. Сеќавам се на некој такво, ама он учил, знае.

Интервјуист: Вие видовте како луѓе земаат ствари одд куќите на Евреите?

Сведок: Таму не сам бил, ама носеа.

Интервјуист: Што носеа?

Сведок: Епа разнo такво нешто, текстил нешто таквоа, од там.

Интервјуист: Како знаевте дека се од еврејските куќи?

Сведок: Епа јасно, од дека, од дека од друго место. Идат оздоле низ чаршијата, од дека ќе носе.

Интервјуист: А видовте како ги продаваат?

Сведок: Не, не, не. Они и продават таму у куќите. Искара го, како на лицитација колку шо имам чуено, и кој даде колку пари, земе и си оде.

Интервјуист: А дали овие луѓе коишто ги продаваа и ги носеа овие работишто ги видовте, беа цивили, луѓе од Штип или беа војници?

Сведок: Имаше и луѓе од Штип. Имаше два-тројца од Штип.

Интервјуист: Коишто ги познававте? Ги видовте тогаш?

Сведок: Паа, хм, бев чул кои са. Тоа време. Меѓутим ја, оти они беа многу, многу постари, тие беа вероватно поблиски со тогашниот режим. Тоа е како е било или по службена дужност продаваа, тоа не знам.

Интервјуист: А дали имаше бугарски војници коишто учествуваа во ова?

Сведок: Не знам. Не знам.

Интервјуист: Не знаете. Вие немате видено?

Сведок: Не. Немам одено тамо, само тука низ чаршијата шо минеа некои, вај или онај, некој непознат мене, па оде си накај дома, купил нешто од тамо. А инаку дали имало под стража продавано или тоа, не можам да кажам. Не би сакал да лажам и да кажам нешто што не сам го видел.

Интервјуист: Кажете ми, ова значи, ми рековте кога ги рушат куќите дека дел и од гредите земале. Вие видовте како ги земаат гредите?

Сведок: Не. Купуваа такво оти онадува, исто како ден денеска рушат, па продават таквоа, на кого шо му треба. некои стари куќи, па да земат за евтини пари материјало. Инаку не. Мада меѓутим тоа беше веќе друг момент, не е толку психички тежок, колку што првиот пат да му продадеш дрехите на некого, а он писка, оде некаде. Тоа. Веќе куќите срушиле го, греда или такво земал, тоа веќе не е, бар ја така мислам. Дека нема ја таа психолошка тежина колку што ја имаше првиот пат.

Интервјуист: А кажете ми, откако ги однесоа Евреите.

Сведок: Да.

Интервјуист: Вие или Вашиот татко отидовте до куќата на Хаим?

Сведок: Не, не, не, не, не.

Интервјуист: А што се случи со неговиот дуќан?

Сведок: Не знам, не можам да ви кажам оти и татко ми беше многу претпазлив. Оти можеби ќе отиде таму, па некој ќе рече тај отишол, или овоа, вака по настрана,

Интервјуист: Во неговиот дуќа, после се всели некој?

Сведок: Да, он на истата страна горе, вероватно тогај он не оставаше оти таквоа, пари унатре, само денеска ги донесе, вероватно са му биле дома, вероватно му ги земаа парите на чичко Хаим.

Временски код: 30: 08

Интервјуист: А во дуќанот? Што се случи со дуќанот на Хаим?

Сведок: Дуќанот остана празен, после тоа се усели некој таму у чаршијата. И после се менаа, вај, тај у чаршијата, у дуќанчето. Тоа беше малечко, така на ќошето. Према, према мосто Отиња сеа, према текстилна школа што е. Тоа беше.

Интервјуист: Дали сте биле Вие во некоја куќа каде што сте виделе некои работи кои им припаѓале на Евреите? Кај некои луѓе?

Сведок: Не, не, не, не, не, не.

Интервјуист: Немате видено?

Сведок: Не, не.

Интервјуист: А како се чувствувате Вие, дали во градот се чувствуваше некаква празнина?

Сведок: Па знаете што, конкретно нашата фамилија се чувствуваше нелагодно. Имаше можеби некој тоа е лично, меѓутим ние ниту сме имале нешто со Евреите, нити сме се карале против татко ми и тоа, живуваше со сите. Осеќаме некоја нелагодност, празнина. И празнина, испразни се одеднашка. И таа атмосфера, а, мислам оти на многу луѓе тогај, на многу луѓе викам, влијаеше тешко тоа. Тоа е.

Интервјуист: Ми кажавте за пријателката иشناјдерка на Вашата мајка...

Сведок: Да.

Интервјуист: Дона. Почнавте да ми раскажувате за една случка по војната. Можете да ми ја објасните сега?

Сведок: Јас да го повторам тоа.

Интервјуист: Да, Ве молам.

Сведок: Имав брат, покоен, тогаш студент, беше војник, партизан, па горе војник на Кале. Тоа е у Скопје. Тоа е тачно у моментот кога требаше да одат Срем, Солун, тоа. И јас со мајка ми отидоме на Кале да го посетеме. И минеме дека театарот денес што е, дека е и стариот театар, од таа страна имаше уличка шо одеше према Кале. И минеме по улицата тука, од левата страна имаше, на самиот завијукот тука под мостот имаше еврејски дукани. Беа затворени кога ние минеме. И тука по десната страна према театаро од еден џам на приземјето одеднашка еден глас чув: Пандора. И мајка ми се обрна, низок џам на приземјето, вика: Дона мори, жива ли си? И преко џамот се прегрнаа, и емотивно и јас, почнаа таа плака, таа плака, таа плака. Дека кај Донча улези унатре, улегоме унатре, почнаа они муабет да прават, меѓутим јас од тој нивниот муабет скоро ништо не могов да разберам затоа што ус плач беше. И на таа и на таа, и мајка ми и кажа дека ќе одеме кај брат ми, и она даде, печеше лепче, овај погача у шпоретот, почека, пресече лепче, месо се вареше, и месо во една таквоа, поздрав на брат ми, да го поздравиме и вика: А мори Дона немој, и вие немате. Не, ќе го однесеш воа. Знаеш у тоа време секаде покусо беше. Е тогај чув, слушнав, малку на штипски чув, слушнав дека Дона рече дека чека да оде за Палестина. И кажаме му на мојот брат, на Коле дека Дона е жива, и дека е там и там. На место, у кое место доле, у која куќа е. И он рече дека ќе ја посете. После, дали тај ден или утредента беше отишол, меѓутим Дона ја немало. Вероватно је веќе била замината за Палестина. Тоа е за Дона.

Интервјуист: А Дона, кажете ми, имаше ли семејство во Штип?

Сведок: Имаше, имаше, ама не ги знам да ви кажам. Не знам.

Интервјуист: А во Скопје кога отидовте во таа куќа каде што беше таму?

Временски код: 35: 00

Сведок: Немаше никој, беше сама. Правеше ручок, ќе дошле. А кој ќе дошле, не знам.

Интервјуист: Не знаете.

Сведок: Не знам. Печеше го лебот, а кој ќе дошле, не знам.

Интервјуист: А дали знаете, дали познавате некој Евреин од Штип којшто ја преживеа Втората светска војна? Којшто се врати?

Сведок: Епа миналиот пат јас кажав, тогај тука чу се за вие двајцата, за гувернерот и тоа, дека, меѓутим они беа повозрасни. беше роден двајсет и втора година гувернерот беше.

Интервјуист: Се сеќавате на неговото име?

Сведок: Еве у моментот не можам да се сетам, ќе се сетам, ќе ви кажам. Има го и на старите пари потпишано. И случи ми се на мене, тоа е веќе покасно, пеесет и прва, пеесет и втора година, не би можел тачно да кажам, одев, во тоа време имаше голема оскудица за делови за саати. И ја на некој начин преку пријатели у Загреб, преку братови пријатели снабдува се со некои, те кључе, те воа што ти треба за саатот. Еден од тие пријателите отиде да живее у Риека. И еден ден одам ја кај него у Риека, и давам лисчето што ми затреба, тие кључиња, тоа, тоа, он направе, дојдам, платам и си одам. Меѓутим додека он го тоа, јас излегувам у Риека и одам у Нама. Народен магазин тогај, робна куќа. Одам и шетам по тоа тамо, да видам, да ми мине времето. И у тај момент гледам некој, приметив, како да оде по мене. Ана другата страна гледам го па како да е по мене. И така подискретно на крајот видов дека ме прати. Ја се уплашив да не е за деловите за саатите. Не знаете шо е тогај. И обрна се одеднашка, сретнаме се, и он ме гледа, ја го гледам, и он ме праша нешто. Ја викам: Не Ве разбирам. И он вика: Од дека си ти? Викам од Македонија. Од дека? Од Штип. Ти од Хациандовите ли си? Викам да. На саатчијата или на фурнијата? На ссатчијата. Донче. Они сас брат ми биле школски другари. Ама у кој клас не знам. Јас сум вика Витал, со Донче одеме на школо. Така се распознаме, поправиме муабет, кажа ми тоа, и уште еднашка, два пати одејќи јас у Риека потражи го у Нама, видоде се, се видовме уште еднаш, и после кога отидов другиот пат, после каква временска дистанца беше, не би можел, тоа е многу одамна, нема го него. Витал, Витал, не, не, не, и никој не може да ми каже дека е и шо е. Тоа е шо можам да кажам зза Евреите и моето знање и сеќавање. А сеќавањата никогаш не можам да ги избришам за чичко Хаим, за пријателството со татко ми, за тија лелекање у даден момент

како да ги слушаш, не ги гледаш, ама се слуша, што вика Глигор Прличев, се слуша
пискотници. Така, тоа е.

Интервјуист: Во ред.